

det eller rätten att överklaga olagliga frihetsberövanden. Den enskildes säkerhet (*human security*) sattes ur spel.

Sanningen är att säkerhetsorganen än i dag i en rad länder står ovanför lagen. De har i praktiken straffrihet även efter grova övergrepp. Dessa institutioner – och samarbetet mellan dem – är allvarliga hot mot vad vi vill försvara med arbetet för mänskliga rättigheter.

Handelspolitiken, inklusive regleringen av vapenhandeln, måste självfallet inte heller tillåtas underminera dessa ambitioner.

Detta är principer som bör artikuleras i nästa skrivelse från regeringen om den framtida utåtriktade MR-politiken. Redan klart är att den skrivelsen kommer att ta upp MR tillsammans med två andra högprioriterade ambitioner: *demokrati* och *rättsstaten*. Det är klokt; dessa tre perspektiv samspelar och är ömsesidigt beroende av varandra.

Därmed blir det naturligt att spika fast betydelsen av faktorer som i hög grad påverkar tillväxten av en demokratisk rättighetskultur: att motverka korrupktion, att bygga hållbara institutioner inklusive ett opartiskt rättsväsende, att tillsätta ombudsmän och andra mekanismer för att kanalisera klagomål, att ge plats för frivilliga krafter inom civilsamhället samt att främja möjligheten för många röster att göra sig hörda via media.

Det insikten måste den framtida politiken präglas av om den ska leva upp till det ambition som formulerades av dåvarande regeringen i dess skrivelse 2013:

För att kunna bidra till att en allt större del av världens befolkning får del av de mänskliga rättigheterna måste Sverige föra en orädd och aktiv utrikespolitik till stöd för dessa rättigheter.

Pål Wränge

*En internationell ordning
där de mänskliga rättigheterna och
friheterna till fullo kan förverkligas*

Var och en har rätt till en samhällelig och internationell ordning där de rättigheter och friheter som behandlas i denna förklaring till fullo kan förverkligas.

FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, Artikel 28.

Olof Palme talade ofta om mänskliga rättigheter, men han talade också om solidaritet och om kampen mot fattigdom och orättvisor. För honom var socialdemokratin en frihetsrörelse, som strävade efter frihet och människors möjlighet att skapa sin egen framtid. Man skulle idag, då mänskliga rättigheter (MR) ofta används som ett paraplybegrepp, kunna sammanfatta detta under MR-begreppet. Med Nobelpristagaren Amartya Sen kan man tala om mänskliga rättigheter i termer av positiv frihet – den reella möjligheten att skapa sin egen framtid – och tala om solidaritet som våra skyldigheter att verka för att detta blir tillgängligt för alla.

I skrivande stund, hösten 2015, rasar krig i Syrien, Irak, Jemen och Libyen och flyktingar spolas upp på Europas stränder. Det omedelbara botemedlet mot detta lidande är lika självklart som utopiskt: ett representativt och välfungerande säkerhetsråd med en robust militärstyrka till sitt förfogande.

Problemen går dock djupare än så. I denna artikel kommer jag att diskutera vad som måste göras för att skapa en världssordning där de mänskliga rättigheterna kan uppfyllas. Fokus ligger på förutsättningarna för MR, inte på de konkreta rättigheterna i sig.

Först dock några ord om just mänskliga rättigheter i sig. När man tänker på mänskliga rättigheter tänker man ofta på yttrandefrihet, frihet från tortyr och andra sk medborgerliga och politiska rättigheter. De är viktiga för att skydda den privata sfären (de medborgerliga rättigheterna; "civil rights") eller för att möjliggöra demokratiskt beslutsfattande (politiska rättigheter).

För många människor, särskilt de fattiga, är dock de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna (ESK) minst lika viktiga. De handlar bl a om rätten till utbildning, rätten till bästa uppnåeliga hälsa (dvs bl a rätten till sjukvård) och rätten till en tillfredsställande levnadsstandard (vilken som huvudregel handlar om statens ansvar för att se till att var och en kan försörja sig själv). Dessa rättigheter är i en mening mer relativa än de politiska och medborgerliga (PM) rättigheterna: Som lätt inses kan man inte ställa samma krav på fattiga stater som på rika i detta avseende, och de ska därför förverkligas "gradvis" med tillgängliga resurser (artikel 2, konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter). Gränsen mellan PM- och ESK-rättigheter är dock inte så knivskarp som en del hävdar. T ex är rätten till en rättvis rättegång – en medborgerlig rättighet – ganska dyr för staten, medan flera ESK-rättigheter – t ex fackliga rättigheter eller rätten att inte berövas jord eller andra medel för att uppnå en skäligen levnadsstandard – inte ställer några krav på utgifter för statens del.

Inte alla goda politiska mål kan uttryckas i termer av mänskliga rättigheter. MR föreskriver miniminivåer för t ex utbildningsinsatser och förbjuder diskriminering, men påbju-

der inte jämlikhet (även om ökad jämlikhet förstås kan bli ett resultat både av bättre utbildning och av minskad diskriminering). Politiken kan alltså inte stanna vid MR, utan det finns utrymme för att kämpa t ex för (mer) social rättvisa. Fördelen med de mänskliga rättigheterna, så som de kommit att nedtecknas i diverse FN-dokument, är dock att de är globalt överenskomna och alltså har en legitimitet som sträcker sig längre än blott politiska preferenser.

MR måste ses som universella. Även om det nuvarande systemet som en intellektuell artefakt huvudsakligen är en västerländsk produkt så återfinns många om inte alla av de ledande tankarna också i andra intellektuella traditioner. Trots det krävs ödmjukhet. Avvägningar mellan MR och allmänna intressen (MR är ju sällan absoluta), hur de ska verkställas (implementeras) eller hur olika åtgärder ska prioriteras måste man komma överens om i varje samhälle. Det innebär dock inte att de kan prioriteras hur som helst. En låg levnadsstandard är t ex ingen ursäkt för inskränkningar i yttrandefriheten.

Mitt perspektiv i denna essä är folkrättsjuristens. Folkrätt är de rättsregler som gäller mellan stater, och reglerar t ex internationell säkerhet, användningen av havet och diplomatiska förbindelser. Tidigare sågs MR som en rätt speciell del av folkrätten, med sina egna specialister, fora och dogmer – sin egen diskurs. Det är fortfarande på det viset, men samtidigt har MR som idé också kommit att bli en grundläggande legitimation för folkrätten. Om folkrätten tidigare huvudsakligen sågs som ett medel för stater att samexistera (och att undvika konflikter) så är det idag allt vanligare att man ser det så att hela det folkrättsliga systemet är grundat på individer. Staternas existensberättigande är att se till befolkningarnas bästa, och befolkningarna utgörs inte längre av anonyma massor utan av individer, var och en med sina rättigheter. Med detta perspektiv måste förstås det internationella systemet konstrueras så att

det på bästa möjliga sätt garanterar individerna rättigheter och även utöver det ser till deras bästa.

Ändå bidrar denna folkrättsordning till att skydda de rika och mäktiga, vilket förstås inte är konstigt eftersom folkrätten skapas av de mäktiga (som ofta är lierade med de rika). Det betyder inte att världen hade varit bättre utan en internationell rättsordning – världen hade varit ojämlig även utan folkrätten, fast sannolikt på ett annat sätt.

Det är därför som den ofta försummade Artikel 28 i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna är deklARATIONENS kanske viktigaste artikel – den handlar om helheten:

Var och en har rätt till en social och internationell ordning där de rättigheter och friheter som behandlas i denna förklaring till fullo kan förverkligas.

Som den tyske filosofen Thomas Pogge skriver, bör artikel 28 förstås så att varje institutionell ordning måste bedömas och reformeras huvudsakligen utifrån hur den påverkar realiseringen av de mänskliga rättigheterna.

Naturligtvis finns det många regler som inte har någon direkt bäring på mänskliga rättigheter. Huruvida fordon ska framföras på vänster eller höger sida av vägbanan har ingen betydelse från ett MR-perspektiv och samma gäller frågan om det är köparen eller säljaren som ska ansvara för leveransen av en vara. Men många synbart neutrala regler har en påverkan på MR. WTO-reglerna och andra frihandelsregler gynnar på många sätt tillverkning och effektivt hushållande med ändliga resurser, eftersom de ökar konkurrensen och ger bättre och billigare produkter och därmed mer resurser för att t ex uppfylla rätten till utbildning eller rätten till bästa uppnåeliga hälsa. Men de skapar också en politisk, juridisk och ekonomisk situation där många skadliga praktiker blir lönsamma, t ex att ständigt jaga billigast möjliga produktionsförhållanden, som förbud mot fackföreningar eller obefintlig arbetsmiljölagstift-

ning. Sådana regler kan därför ha negativa MR-effekter om de inte kompletteras med andra regler.

En viktig effekt av artikel 28 är alltså att den vidgar perspektivet till att omfatta inte bara efterlevandet av specifika MR-förpliktelser utan också ansvaret för att skapa en ordning som möjliggör förverkligandet av MR.

Det går nog inte att säga att artikel 28 i alla delar uttrycker en folkrättslig förpliktelse. Icke desto mindre finns det inget som hindrar att stater tar denna artikel som utgångspunkt för sin politik. Man kan faktiskt se det som en moralisk och i vart fall kvasijuridisk förpliktelse.

Vem har då ansvaret för att skapa en sådan internationell ordning? De som direkt bryter mot MR är förstås ansvariga, och detsamma bör kunna sägas om dem som medvetet medverkar till att skapa eller upprätthålla en ordning som skapar förutsättningar för MR-kränkningar. Man kan gå än längre och lägga i vart fall det moraliska ansvaret på alla som njuter frukterna av MR-kränkningar, vilket kanske inbegriper alla oss som lever i den rika delen av världen. Är det rimligt att säga att säga att var och en som gynnas av en orättvis världsordning är ansvarig gentemot var och en som är ett offer? Henry Shue och Elizabeth Ashford har besvarat den frågan med att säga att även om det är omöjligt för en enskild att efterleva en så omfattande förpliktelse, så kan var och en verka för att det skapas institutioner som kan uppfylla kraven, t ex goda stater och effektiva internationella organisationer.

Vad krävs då för att skapa en samhällelig och internationell ordning där de mänskliga rättigheterna kan förverkligas? Jag ska först diskutera ett par politikområden och därefter titta på den internationella ordningens struktur.

Biståndspolitik. Inom utvecklingssamarbete är mänskliga rättigheter sedan länge ett viktigt element. Detta knäsläts i

Sverige bl genom politiken för global utveckling (PGU) som godkändes av riksdagen år 2003. Idag är MR och demokrati den största sektorn inom vårt bistånd. Svenskt utvecklings-samarbete syftar inte till att höja BNP i fattiga länder utan till att förbättra situationen för de fattiga och att gör det möjligt för dem att komma i åtnjutande av de mänskliga rättigheterna. Med den feministisk utrikespolitiken har också jämställdhets-perspektivet – som ju till stor del handlar om kvinnors och flickors åtnjutande av MR – blivit än tydligare.

MR i biståndet handlar bl a om att stärka de politiska och medborgerliga rättigheterna, t ex yttrandefriheten, som förstås är vital för att förbättra styret i länder med svaga och korrupta regeringar. Men det är lika viktigt att ESK-rättigheterna till-lämpas. Det är en avgörande skillnad om människor kan kräva t ex utbildning som en rättighet, eller om det presenteras en nådegåva från ovan. Med möjligheten att ställa krav ger man människor mer egenmakt och sätter press på regeringar.

Bistånd och annan hjälp kan emellertid också motverka MR. Stora infrastrukturprojekt kan medföra att urfolk måste flyttas. Givare kan ge stöd till despotiska och korrupta regimer. Låntagare kan bidra till att skuldsätta fattiga länder med lån som i realiteten tillfaller makthavare men får betalas av de fat-tiga genom skatter eller nedskärningar. Givares och låntagares politiska och juridiska ansvar behöver uppmärksammas och utvecklas.

En bärande tanke i PGU:n var att MR-perspektivet och de fattigas perspektiv skulle vara styrande inte bara för bistånd utan för all politik, inklusive handels- och investeringspoliti-ken. Det leder mig över på nästa ämne.

Handel och investeringar. Det är viktigt att verka för en han-delspolitik som inte uppmuntrat till utnyttjande av människor utan som låter fattiga ekonomier växa, så att staterna kan upp-fylla sina mänskliga rättigheter. Även om de fattiga länderna i princip ska ha fördelaktigare handelsvillkor enligt WTO:s generella preferenssystem, så utnyttjar de rika länderna ofta sin

styrka. T ex håller EU för närvarande på och förhandlar om nya handelsavtal med ett antal AVS-stater (Afrika, Västindien, Stilla havet). Kritik har riktats mot EU:s förhandlingsposi-tioner för att man försöker pådyvla dessa länder lättnader i tullarna mot EU, vilket skadar de lokala ekonomierna, sam-tidigt som EU inte vill ta bort sina jordbrukssubventioner.

Under senare tid har investeringsavtalen varit särskilt omdiskuterade, inte minst p g a det Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) som USA och EU nu håll-ler på att framförhandla. Stater sluter investeringsavtal med varandra (s k BIT), genom vilka man garanterar investerares rättigheter, inte minst genom s k ISDS (*investor-state dispute settlement*). I en ISDS kan en investerare stämma en stat och t ex hävda att staten har brutit mot ett koncessionsavtal genom att höja skatter eller stärka arbetsmiljöskyddet och på så sätt försämrat investeringens lönsamhet. Utländska investeringar kan stärka den lokala ekonomin (om det finns en stark och välvillig regering), BITs kan vara motiverade i flera situationer, och de flesta tvister vinnas idag faktiskt av stater. Trots det anses reglernas existens ha en *chilling effect* på staters villighet att stärka t ex arbetsrätten eller höja minimilönerna, och därmed ha en negativ effekt på MR. Även om många farhågor om ISDS är överdrivna, så är det ändå viktigt att verka för att EU:s investeringspolitik till fullo respekterar MR, miljöintressen och andra ”mjuka” intressen samt att motverka investeringar som innebär *land grab* eller folkfördrivning. BITs bör innehålla MR-klausuler som ålägger företagen att iaktta mänskliga rät-tigheter och som ger stater rätt att utan efterräkning införa lagar, skatter, etc som på ett trovärdigt sätt syftar till att upp-fylla deras MR-förpliktelser.

En fråga som varit väldigt omdebatterad är företagens direkta ansvar. Deras uppgift är, som det stadgas t ex i den svenska aktiebolagslagen, att ge vinst till bolagsägarna (3 kap 3 § aktiebolagslagen). Icke desto mindre har ett företags age-rande förstuds stor påverkan på hur människor kan åtnjuta sina mänskliga rättigheter. En del jurister hävdar att företag redan

idag är folkrättslig bundna av MR, men det är en uppfattning som är svår att visa med juridiska argument. Staterna har huvudansvaret för att företaget (och andra privata subjekt) inte kränker MR, och det kan staten göra med lagstiftning som s a s kompenserar för företagets vinstsyfte. Om ett svenskt företag agerar utomlands kränker någons MR är det emellertid långt ifrån alltid säkert att den drabbade kan få rätt i en lokal domstol. Det lokala rättssystemet kan vara ineffektivt eller korrumperat. Därför stadgar FN:s vägledande principer för MR och företag (de s k Ruggieprinciperna) att stater "should set out clearly the expectation that all business enterprises domiciled in their territory and/or jurisdiction respect human rights throughout their operations." Som ett exempel på hur det kan göras nämner Ruggieprinciperna s k extraterritoriell lagstiftning dvs lagstiftning som kan tillämpas i Sverige på svenska företags handlingar utomlands. Att genomföra sådan lagstiftning är inte helt okomplicerat, men det är faktiskt anmärkningsvärt att den nya svenska handlingsplanen för företagande och mänskliga rättigheter inte ens nämner den möjligheten.

Säkerhetspolitiken och konflikthantering. Krig är förstås förödande för respekten för MR. Att respekt för MR också är viktigt för att undvika krig, för internationell fred och säkerhet är okontroversiellt och är f ö bekräftat genom en rad resolutioner i FN:s säkerhetsråd. Det har också länge varit svensk utrikespolitik att betona vikten av MR för att förebygga konflikter. Ofta handlar det dock om civila och politiska rättigheter, medan ekonomiska och sociala frågor behandlas som utvecklingsfrågor.

ESK borde emellertid få en större roll i säkerhetspolitiken som just rättigheter, inte minst i förebyggande och fredsbyggande. När förebyggande diplomati inriktar sig på "root causes" – vilket sker alldeles för sällan – måste det ske utifrån ett rättighetsperspektiv, inte minst därför att det är så som missnöjda grupper själva ser saken. Konflikter handlar ofta om verkligt eller upplevt orättvis fördelning av resurser där

de förfördelade inte får sina krav på utbildning och hälsovård tillgodosedda.

Av samma skäl är det viktigt att ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter ges större vikt i "övergångsrättvisa" ("transitional justice"). Det är inte bara de som gjort sig skyldiga till tortyr och krigsförbrytelser utan också de som är ansvariga för markstölder eller för att ha stulit allmänna medel som bör straffas, och minst lika viktigt är att offren för såväl kompensation som vård.

Institutioner. Det grundläggande problemet är dock inte politikens innehåll utan strukturerna – institutionerna och mekanismerna – eftersom det är där som politiken skapas och genomdrivs.

För det första måste MR-institutionerna stärkas. Som jag nämnt är den rådande ojämlikheten är till icke ringa del en följd av att de internationella efterlevnadsmekanismerna är snedvridna. För investeringar finns ofta mycket starka mekanismer (ISDS), i WTO:s tvistlösningsystem kan de stora ekonomierna (men inte de små) använda effektiva sanktioner mot regelbrytarna och Bretton Woodsinstitutionerna (IMF, Världsbanken, m fl) kan genom sina låne- och biståndsvillkor försäkra sig om att deras rekommendationer/villkor efterlevs (s k konditionalitet). Vad gäller internationell miljö rätt, humanitära rätt och mänskliga rättigheter (inklusive internationell arbetsrätt), däremot, är de befintliga tvistlösnings- och övervakningsmekanismerna betydligt svagare, om inte tandlösa (se nedan). En stat som står i valet mellan att genomdriva en strängare arbetsmiljöreglering eller att efterleva en s k stabiliseringsklausul (förbud mot för investeraren ogynnsamma lagändringar) har ekonomiska incitament att göra det senare; en stat som av hälsoskäl står i begrepp att införa importrestriktioner för genmodifierade produkter måste beakta risken av handelssanktioner i WTO.

Med undantag av Europadomstolen är de existerande MR-institutionerna svaga, och det gäller både de s k traktat-

kommittéerna och FN:s MR-råd (trots de positiva förändringar som infördes av Generalförsamlingen 2006 under Jan Eliassons ordförandeskap). Vad gäller humanitär rätt (Genèvekonventionerna, m m) finns över huvud taget ingen övervakning, bortsett från sporadisk politisk behandling i MR-rådet eller säkerhetsrådet. Att ändra på detta tillstånd är politiskt möjligt idag. Några små steg som Sverige skulle kunna ta vore att ratificera tilläggsprotokollet till FN:s ESK-konvention om individuell klagorätt, att ratificera tillägget till ICC-stadgan som möjliggör åtal för aggression (anfallskrig) samt att verka för att EU tillämpar MR-klausulerna i sina frihandelsavtal med tredje stater på ett regelmässigt sätt och inte politiskt godtyckligt som idag.

Man kan sammanfatta efterlevnadsproblemen så här: För att domstolar skall vara effektiva krävs att de är så inbäddade i en effektiv politisk ordning med lagstiftning och verkställande organ, som i en rättsstat. Den internationella ordningen, däremot, är fragmenterad. Med undantag för den svaga Internationella domstolen har de internationella domstolarna och övervakningsorganen blott sektoriell jurisdiktion (domsmakt), dvs vart och ett av dem har kompetens över vissa frågor men inte över helheten. När olika hänsyn står mot varandra – som investeringar och MR – blir det den starkaste processen som vinner, i detta fall investeringstvistprocessen.

Även den politiska strukturen är fragmenterad och dysfunktionell. Av de internationella organisationerna har en del MR bland sina uppgifter, främst förstås FN, medan andra, som Världsbanken, efter hand börjat ta hänsyn till de mänskliga rättigheterna. Åter andra, som WTO eller Nato, har inte något märkbart MR-perspektiv. Detta betyder förstås inte med nödvändighet att de bryter mot MR – även om de ibland nog gör det – men det betyder att det inte finns några som helst garantier för att de beaktar MR. Som sk folkrättssubjekt, alltså medlemmar i det internationella samfundet, är alla internationella organisationer i princip skyldiga att respektera i vart fall de flesta MR, vilka utgör sedvanerätt, men för det mesta tar

deras stadgor inte upp MR bland ändamålen och de är inte är parter till några MR-konventioner.

Faktum är att det inte finns något internationellt organ med makt att avväga olika ändamål, inklusive MR, på det sätt som sker i ett demokratiskt parlament. FN:s generalförsamling har en svag roll på många av de områden som styr människors vardag. Besluten fattas istället i WTO, i OECD, i IMF, i den informella Baselkommittén (för banktillsyn), i G7/G8, G20 eller i säkerhetsrådet (om det inte är handlingsförlamat, som är fallet med de konflikter som idag pågår i Arabvärlden). Det finns inget internationellt organ med makt att göra avvägningar av olika intressen, och ofta görs det nog inte ens av de inblandade regeringarna, som ju i olika förhandlingar representeras av olika fackdepartement, vart och ett med sina kontaktytor till lobbyister och intressenter. Och även om FN verkligen hade haft en övergripande roll, så hade det inte garanterat klokskap – det är ju inte så att de statsrepresentanter som sitter i FN alltid representerar respektive folks intressen, och det är inte heller så att maktförhållandena i FN bestäms av någon demokratisk princip.

Staten. Fortfarande är det staten som spelar den centrala rollen. Det är stater som sluter internationella handelsavtal, investeringsavtal och biståndsavtal, det är stater som styr de internationella organisationerna, och det är stater som ska se till att företag och andra aktörer inte kränker enskilda. Det är staten som har det folkrättsliga ansvaret för uppfyllande av de mänskliga rättigheterna.

Detta är en rationell och moraliskt försvarbar ordning, fast bara under förutsättning att statsorganen representerar sina befolkningar och respekterar deras mänskliga rättigheter. Som bekant är så inte alltid fallet.

För några år sedan diskuterades det om demokratier borde sluta sig samman och förre Princetonprofessorn Anne-Marie Slaughter och andra menade att demokratier (eller liberala stater) inte borde ha lika nära förbindelser med icke-demo-

kratiska stater. Slaughters tankar innehöll många problem, och idén att man skulle kunna dra en gräns mellan demokratier och icke-demokratier är djupt problematisk. Samtidigt – vilket jag berört tidigare – måste man alltid fråga sig om den part som man förhandlar med verkligen är en legitim representant för det folk den säger sig företräda. Kan vi acceptera att denna regim tar upp detta lån eller överlåter sina naturtillgångar till detta företag?

På samma gång som man måste förhålla sig kritiskt granskande till statsföreträdarens anspråk på att företräda sina befolkningar måste man – omvänt – fråga sig om inte statens ansvar ibland måste utsträckas. En traditionell uppfattning om MR är att de gäller bara inom statens gränser. På senare år har det kommit en rad rättsfall, främst från Europadomstolen, som visar att detta ansvar också kan sträcka sig utanför statens gränser. Vad gäller ESK-rättigheter förefaller det väldigt rimligt att säga att en stat har ett ansvar för att inte hindra uppfyllandet av ESK-rättigheter utomlands. Denna tanke genomsyrar också de vägledande sk Maastrichtprinciperna om extraterritoriella förpliktelser, som antogs av en expertgrupp år 2012.

Som framkommit berörs de mänskliga rättigheterna av alla politik- och folkrättsområden. Detta gäller också de områden som inte fick plats i min summariska genomgång ovan, t ex havsrätt, nedrustning och internationell miljörätt. Den viktigaste slutsatsen är därför denna: MR ska inte vara ett särskilt område av utrikespolitiken utan måste finnas med som ett grundläggande element i varje övervägande, vare sig det handlar om säkerhetspolitik i närområdet eller EU:s handelspolitik, och samma politik och samma övergripande prioriteringar (inklusive MR) måste genomsyra Sveriges och EU:s agerande i alla fora. Kort sagt: MR måste “mainstreamas” i utrikespolitiken, och det måste göras seriöst. Det kräver inte bara en politisk prioritering av globala MR, utan också att man

bedömer hur varje beslut berör MR, att man gör en mer eller mindre omfattande MR-konsekvensanalys.

Att efterleva den mänskliga skyldigheten att medverka till att skapa ”en samhällelig och internationell ordning” där de mänskliga rättigheterna ”till fullo kan förverkligas” är mödosamt, men det är en bjudande plikt.

